

U zemlji opterećenoj stalnom političkom krizom i kompleksnim međuetničkim odnosima, jedna od stvari koje najjasnije povezuju stanovništvo je problem zagađenja zraka. No česti prosvjedi ipak uglavnom previđaju da se situacija neće riješiti bez zaokreta u razvojnog modelu zemlje.

Teme zagađenja zraka, kao i općenito nužnosti efektivne zaštite životne sredine, bile su proteklih godina u središtu interesa javnosti, rame uz rame s gorućim temama poput političke, izbjegličke ili dužničke krize. Problem osobito eskalira u zimskim mjesecima, kada zagađenje dolazi na naslovnice novina i uvrštava se u izborna obećanja političara, ali potiče i javne proteste. Usprkos ovoj naizgled povoljnoj situaciji, u suštini je vrlo malo urađeno da se situacija popravi. Može se čak reći da se ona i pogoršala, ako se uzme u obzir posljednje istraživanje u Skopskom regionu. Naime, u 35% slučajeva uzrok bolesti stanovništva je zagađeni zrak, a više od 1.300 ljudi godišnje umire zbog povećane količine štetnih čestica. Ovo su rezultati studije provedene na skopskom Institutu za javno zdravlje. Alarmantni podaci nisu ekskluzivni samo za glavni grad. I drugi – uslovno govoreći – industrijski centri kao da se takmiče koji je zagađeniji. U sjeverozapadnom regionu najzagađeniji grad je Tetovo, u jugozapadnom Bitolj, u sjeveroistočnom Kumanovo. Prije nego što se upustimo u potragu za odgovorima na pitanje kako smo došli do ovakvog stanja, odnosno zašto je javni pritisak nedovoljan da to promijeni, potrebno je da još jednom razmotrimo glavne političke teme u zemlji i pogledamo kako je grupirana makedonska kritična masa oko ključnih društvenih problema.

Naime, za razliku od snažne polarizacije oko političke i izbjegličke krize te polemika oko makedonskog javnog duga, ono što je prva karakteristika takozvane ekološke krize je to što po ovom pitanju nema gotovo nikakve polarizacije. Jedinu opoziciju zahtjevima da se zaustavi zagađenje predstavlja malen broj vlasnika industrijskih pogona koji zagađuju, zatim pojedini nosioci visokih javnih funkcija koji su s njima u dosluhu, trgovci koji uvoze polovne automobile, ali nažalost i dio radnika koji strahuje da će se ekološke mjere odraziti na njihove prihode i sigurnost njihovih radnih mjesta. Nasuprot njima nalazi se velika većina onih koji se žale na razinu zagađenja nekoliko puta višu od dozvoljene.

No usprkos tom jednoglasju koje prelazi klasne, etničke i političke granice, nema nikakvih značajnih pomaka u traženju rješenja. Odgovor na pitanje zašto treba potražiti u široj političkoj i naročito ekonomskoj slici zemlje. Pritisak koje različita udruženja vrše na institucije je velik, ali se ujedno čini da je u dosadašnjem obliku dosegao plafon. U najkritičnijim gradovima, organizacije dosta dugo rade na podizanju svijesti i organiziranju masovnih protesta hiljada građana protiv zagađenja. Rezultat je zatvaranje nekih najvećih zagađivača, poput veleške topionice i Jugohroma, a skopska željezara Makstil konačno je

stavila filtere na dimnjake. No to ne znači da se situacija popravila. Posljednja mjerenja zraka u Skoplju i Tetovu kažu da nema znatnijeg smanjenje zagađenosti.

Stručnjaci su ukazali na druge velike zagađivače, kao što je drvo za ogrjev, mazut, nafta i drugi materijali te ispušni plinovi iz starih automobila, koji se voze u velikom broju po gustim saobraćajnicama velikih gradova. Stoga su mnoge organizacije požurile dostaviti vlastima nove liste zahtjeva i prijedloge dodatnih mjera. Ovo su neke od njih zatražene na nedavnom prosvjedu u Skopju: besplatan javni prijevoz tijekom zime, distribucija zaštitnih maski stanovništvu, distribucija besplatnih bicikala, osiguravanje ogrjeva koji manje zagađuje, privremena obustava rada zagađivača i građevinskih radova u gradu, povećanje inspekcija i redovitije čišćenje ulica...

No ovi zahtjevi su izvučeni iz šireg ekonomskog konteksta i očigledno su ili apstraktne želje ili kratkoročne mjere koje se odnose samo za ovu zimu. Na pitanje kako osigurati multimilijunska sredstva potrebna za neke od tih mjera odgovor je: prenamjenom sredstava iz projekta Skoplje 2014. Na prvi pogled djeluje logično, ali ovi milijuni namijenjeni skoro završenom ludom projektu, redovito se spominju kao rješenje i svih ostalih problema, poput zdravstva, školstva, infrastrukture, većih plaća, penzija ili stipendija. To međutim nije novac koji može da pokrije sve potrebe. Pogotovo ne na duže staze. Nije jasno ni kako bi se riješio nedostatak kadrova za povećane inspekcije ili kako bi dio mjera utjecao na porezne prihode i smanjene prihode radnika zaposlenih u firmama koje bi se privremeno zatvorile.

Je li problem u samom građanskom, čisto ekonomskom karakteru ovih zahtjeva? Odgovor je i da i ne. Možda ne bi trebalo tražiti krivce u aktivistima koji su digli glas protiv zagađenja. Oni su naposljetku uglavnom iskreni ljudi koji su uspjeli natjerati vlasti na neke mjere, poput ugradnje filtera. No ipak je riječ o nekom tipu naivnog liberalizma i pravnog pozitivizma. Čini se kako oni vjeruju da je osnovni problem u zlim i korumpiranim političarima koje je dovoljno samo ukloniti ili natjerati na ispunjavanje taksativno navedenih zahtjeva pa da se preko noći, kao čarobnim štapićem, napravi preokret i osigura zdrava životna sredina. Koliko god političari doista bili korumpirani, problem zagađenja puno je dublji i pogađa cijelu regiju, iako u BiH, Srbiji, Hrvatskoj ni Bugarskoj nema Nikole Gruevskog.

No vlade svih tih zemalja provode neoliberalne politike u interesu krupnog kapitala i na štetu građana. A siromaštvo je zapravo to koje zagađuje. Problem zagađenja iz prometa je problem starih automobila, baš kao što je zagađenje iz ogrjeva posljedica nemogućnosti stanovništva da plati centralno grijanje. Osim toga, najveći industrijski zagađivači su zapravo firme pod koncesijama pri čemu dosadašnje vlade nisu željele zastrašivati investitore nekakvim ekološkim standardima. Liberalizacija uvoza starih automobila, kao i tolerirana nekontrolirana sječa šuma zbog izostanka plinifikacije zemlje su neka vrsta

prisilnih “socijalnih mjera” koje bi trebale da osiguraju pristup grijanju i prijevozu za prosječnu makedonsku obitelj.

Ako želi riješiti problem, vlada bi trebala odustati o politike “poreznog raja” i uvesti progresivno oporezivanje. Tako bi osigurala dovoljna sredstva u budžetu da se izađe u susret radnicima koji će vremenom ostati bez posla, barem dok se ne ugrade filteri na dimnjake ili se fabrike dislociraju iz naseljenih područja. Aktivisti bi s druge strane trebali prisiliti državu ne samo da stavi lanac na vrata fabrike, već i da preuzme fabrike iz ruku neodgovornih vlasnika, ako je to jedini način da se sačuva životna sredina od direktnog zagađenja. Borba protiv masovnih zagađivača bi, osim podizanja svijesti, trebala uključivati i borbu za državu blagostanja. Jer prave promjene ne može biti bez socijalne pravde.

izvor: bilten.org